

УДК: 4 тадж(04)+4 тадж(07)

ҚУРБОНОВА Р¹.

БАЪЗЕ МУЛОҲИЗАҲО ДАР БОРАИ МАҚОМИ АДАБИИ МАВЛОНО МИСРАЪ

Дар мақола роҷеъ ба ҳаёт ва эҷодиёти яке аз шоирони камомӯхтаи охири асри XIX ва авали асри XX доираи адабии Роғи Бадахшони Афғонистон Мавлоно Мисраъ сухан рафтааст. Муаллиф аз соҳибдевор будани шоир ёд карда, теъдоди ашъорашро 5390 байт баршумурдааст. Муҳтавои ашъори шоир аз андешаҳои ахлоқӣ, тарбиявӣ, шикоят аз замон, нобасомониҳои рӯзгор, тасвири табиат, ишқи пок ва ғайра иборат буда, қимати арзандаи тарбиявӣ – эстетикӣ доранд. Омӯзиши ашъори Мавлоно Мисраъ барои равшан намудани ҳавзаи адабии Роғ аз аҳамият холӣ нест. Баҳси муаллиф атрофии соли таввалуд ва ғавти Мавлоно Мисраъ оғози омӯзиши рӯзгори сипаринамудаи шоир доништа мешавад.

Калидвожаҳо: Роғ, Афғонистон, Бадахшон, Мавлоно Мисраъ, рӯзгор, осор, андешаҳои тарбиявӣ – ахлоқӣ, ватандӯстӣ, тасвири табиат, пайравӣ, Ҳофиз, зодгоҳ...

Мавлоно Абумухиддин (Абдуллоҳ) ибни Муродмуҳаммад мутахаллис ба «Мисраъ» ё «Сафир» аз шоирони машҳуру номии нимаи дуюми асри XIX ва ибтидои асри XX адабиёти Роғи Бадахшони Афғонистон ба ҳисоб меравад. Адабиёти тоҷикии Роғ, ки дар атрофи худ суханварони зиёдеро дар бар мегирифт, мисли дигар доираҳои адабии кӯҳистони тоҷик шоирони соҳибдевори бешуморро ба камол расонидааст.

Омӯхтани ҳаёту ғаволияти эҷодии чунин адибон барои равшан кардани бисёр масъалаҳои муҳими адабию маданӣ ва таърихии даврашон қимати махсус дорад, зеро бе донистану фаҳмидани зиндагию асарҳои ин ё он намояндаи барҷастаи асрҳои гузашта дар хусуси адабиёту маданияти он давраҳо сухан рондан душвор аст.

Дуруст аст, ки роҷеъ ба ҳаёту ғаволияти эҷодии намояндагони доираи адабии Роғ дар таълифоти як қатор муҳаққиқону адабиётшиносони ватанию бурунмарзӣ, аз ҷумла дар маҷмӯаи «Ёде аз рафтагон»-и Х. Хаста [1], муқаддимаи «Куллиёти девони Мисраъ-Сафир» [2]-и Камолиддини Ғабро, «Шоирони Роғи охирҳои асри XIX ва ибтидои асри XX» [3] ва «Ганҷҳои нуҳуфта» [4]-и И. Иқромов, «Аз таърихи адабиёти тоҷик дар Бадахшон» [5]-и А.Абибов, «Мучрим ва доираи адабии Роғ дар охирҳои асри XIX ва ибтидои асри XX» [6]-и Қ. Наимов ишораҳо ба ҷашм мерасанд. Чунончи, муҳаққиқ И.Иқромов дар бораи ҳаёт ва ғаволияти Мисраъ ёдовар шуда «Мисраъро шоири соҳибдевор номида ҷамъи девони шоирро ба 5390 байт баробар медонад».

Барои равшанӣ андохтан ба рӯзгор ва мақому шахсияти шоир мо дар таърихи «Куллиёти девони Мисраъ» чанд андешаи ҳешро баён медорем.

---

¹ Адрес для корреспонденции: Курбанова Райхонгул – стар. препод. филологического факультета КГТУ им. Носира Хусрава Республики Таджикистан. 735140. Республика Таджикистан, Хатлонская обл., г. Кургантюбе, ул. космонавтов, дом. 77.

Муродмуҳаммад Абдуллоҳ мутахаллис ба «Мисраъ ё Сафир» дар деҳқадаи Фариштаҷои вулусволии Роғи вилояти Бадахшони Афғонистон чашм ба дунё кушод ва дар ҳамин сарзамини зебо, дар оғӯши волидаини бузургвораи тарбияту парвариш ёфта, дилбохтаи манзараҳои зебову гулгашти саҳрои диёраш будааст, ки дар тавсифу таърифи зодгоҳаш «Фариштаҷо» ин фарди барҷастаро хотирнишони аҳли завқу адаб менамояд:

Фариштаҷост мақоме, ки ёди боғи Биҳишт,
Касе, ки ҷой дар он сарзамин кунад, накунад [2, 174 б.].

Ин олими донишманд, орифи арҷманд, адиби фараҳманд баъд аз балоғат дар донишгоҳи олии Бухорои вақт, қабл аз инқилоби Рус, ба вижа мадрасаҳои Бухоро, ки онро «Қуббатул-ислом» мехонданд, ба тадрис нишаста, ба таълиму тадриси бошандагони он диёр ва донишомӯзони кишварҳои ҳамсояи мусулмоннишин, мисли Афғонистон, Покистон, Эрон ва мамолики Осиёи Миёнаи вақт оғоз кард ва андӯхтаҳои хешро ба донишомӯзон меомӯхт. Баъд аз гузашти солҳо маъюсона хоки Бухороро тарк гуфтаву роҳи ватан пеш мегирад.

Мавлоно сипас бо заҳмати шабонарӯзӣ ба ватани хеш Фариштаҷои Роғ мерасад ва бо ҳамкориҳои бошандагони диндӯсту илмпарвари Роғ Дорулфунуни бузурги илмӣ, ирфонӣ, адабӣ ва тиббиро дар қисмати болои ин деҳқада ба номи Сардара асосгузори мекунад.

Мавлоно дар соли 1273 ҳ.к, бо даъвати ҳокими ҳамонвақтаи Роғ ба Ёвон-маркази ин вулусволӣ даъват ва ба таълиму тарбияти хурдсолону навомӯзон ба сифати мударрис таъин мешавад. Мавсуф рӯзе бо чамъе аз донишмандони Роғ ба қалъаи ҳукуматӣ- Ёвон даъват мешавад, вақти гизо фаро мерасад, даъватшудагонро ба суфраи таом металабанд, ба ҷуз Мавлоно, ки дар кунҷи фаромӯшӣ боқӣ монда буд. Вақте ки ба ёдашон меояд, ўро талабиданд ва маъзарат хостанд, то озурдахотир нашаванд. Мисраъ барои эшон бо таъсири амиқ ин шеърро бадеҳатан мехонад:

Хӯшаи ангури парвин, нони гарми офтоб,
Нест як ҷо чамъ моро меҳмон карданд, ҳайф!
Бар иқоматгоҳи Ёвон умр бо тифлон гузашт,
Мева то хом аст, моро боғбон карданд, ҳайф! [2,289 а.].

Ҳамин ки ин шеъри шикоятбор, ки дар он дар бораи фаромӯшии меҳмониҳои ӯ, ба тарбияти хурдсолон машғул будан ва хонаву кошона надоштани он шикоят рафта буд, ба гӯши ҳокими вақт мерасад, вай феврал хидоят медиҳад, то мадрасаи марказии вулусволии Роғ, Ёвонро бо ҳавлӣ, боғ, қӯшхона бо ҳамроҳи мударриснишин, даҳ таноб замин ба Мавлоно Мисраъ тақдим намоянд. Мавлоно аз ин муомила хурсанд мешавад ва ба курсии устодӣ таъин ба таълиму тарбияи навҷавонон ва таблиғи куҳансолон мепардозад.

Фасли гармо мегузарад, айёми сармо мерасад. Бодҳои зимистон ба вазидан оғоз мекунанд. Ҳамаи мардум либосҳои гарми зимистонӣ ба тан намудаву дар хонаҳои гарми худ ором мегиранд. Мавлоно аз шиддати сармо ба танг меояд, қалам ба даст мегирад ва дар сафҳаи қоғаз бо зарофати хос ба унвони шогирди арҷмандаш Мирзо Абдулҳамид (Қадрӣ) ин фардро менависад:

Чаман як ҳарфи нозук дар чигар шонд,
Латофатҳои табъаш то абад монд [2,7].

Чун нома ба Қадрӣ мерасад, бо маҳорати хос аз мутолиаи он дармеёбад, ки устоди бузургвораи аз шиддати сармои зимистон ба танг омада, аз наздаш бо рамз чакман хостааст. Қадрӣ ба зудӣ чакмани аъло омода намуда, дар ҷавобаш менависад:

Баски қадди нозуки ӯ чун маҳи навкоста,
Аз чаман чакман ба имову ишорат хоста [2,8].

Қадрӣ чакману чавоби мактубро бо эҳтироми хос ба пешгоҳи устои гиROMИҚАДРАШ тақдим мекунад. Устод аз зарофату зиракии Қадрӣ таҳсин намуда аз тухфааш хурсанд мешавад ва дар ҳаққаш дуои хайр мекунад.

Дар соли 1273 х. қ. ҳокими Ёвони Роғ маҷлиси бедилхониро тартиб дода, аз Мавлоно ва дигар донишмандону бедилгароёни Роғ даъват ба амал овард, то ки дар ин маҳфили озмун ва арзёбӣ иштирок намоянд. Чун донишмандон ва нуқтадонон дар ин маҳфил чамъ омаданд, маҳфил оғоз мешавад ва ҳоким ба касе ишорат мекунад, то ашъори Бедилро бихонад ва Мавлоно Мисраъ тарҷума, таҳлил ва тафсир намояд. Он кас ба хондан оғоз мекунад ва мехонад. Мавлоно Мисраъ ҳамчунон соқит ва хомӯш буда, ҳарфе ба забон намеоварад Аҳли маҷлис, ҳама дар таҳайюр фуру рафта буданд.

Ҳоким хитоб ба Мавлоно карда мегӯяд:

- Мавлоно чаро хомӯш аст? Магар мушките барояш пеш омадааст? Мавлоно мегӯяд:

- На, чун ашъор ғалат хонда мешавад, чи гуна ашъори ғалату ноқисро тарҷума ва тафсир намоям?

Ҳоким ба хонанда мегӯяд, ки девони Бедилро ба Мавлоно бидиҳед то ҳудаш бихонад ва таҳлилу тафсир намояд.

Мисраъ девони Бедилро бардошта ҳудаш мехонад ва таҳлилу тафсир менамояд, ки мучиби ҳайрати ҳамагон мегардад ва ҳама лаб ба таҳсину офарин мекушоянд.

Дар маҳфили бузурги дигаре, ки удабо, донишмандон ва аҳли хос чамъ омада буданд, аз Мавлоно хоҳиш намуданд, ки ин байти лисонулғайби Ҳофизро тафсир намояд:

Киштинишастагонем, эй боди шурта бархез,
Бошад, ки боз бинем он ёри ошноро [7,18].

Мавлоно мегӯяд:

Киштишикаста ҷисм аст, он ёри ошно рӯх,
Дар вақти сур бинем, он ёри ошноро [2,12].

Мавлоно сактаҳои ашъорро саҳт мазаммат карда, онҳоро адиби ноқис доништа гуфтааст:

- Беҳтар он аст, ки гавҳари назми ман ба дасти сактаҳои наафтад, зеро ки эътибору тавоноӣ ва моҳияти он шеър аз байн меравад.

Мавлоно Мисраъ баъд аз тайи ҳаёти саодатманди файзбораш дар деҳқадаи Фариштаҷоҳи Роғ аз дунё чашм пӯшидааст.

Уламо, удабову таърихнависон дар китобу рисолаҳои хеш таърихи вафоти Мисраъро мухталиф нишон додаанд. Шоҳ Абдуллоҳони Бадахшӣ дар «Армуғони Бадахшон» соли вафоташиро 1285 х.қ. навиштааст ва Мавлоно Муҳаммад Ҳаниф (Ҳанифи Балхӣ) дар тазкираи «Пари товус» онро соли 1270 х.қ қайд кардааст.

Дар сурате, ки Мавлоно Мисраъ девонаширо соли 1289 х.қ, ба итмом расонидааст ва шеъри зерини ӯ, ки дар бораи тадвини китобаш дар охир навиштааст, шоҳиди он аст, ки шоир то соли 1320 х.қ дар қайди ҳаёт будааст:

Сана, баъди он сарвари пуршукух,
Ҳазору дусад буду хаштоду нуҳ.
Пагоҳи раҷаб буду шанбе ба ном,
Ки гардид ин нусхаи мо тамом [1,115].

Илова бар ин, тавре ки аз девони шоир бармеояд, Мавлоно дар соли 1320 х. қ, писари арчмандаш Мухиддинро аз даст дода ва таърихи вафоташро «Миғфар» баён менамояд, ки ба ҳисоби абҷад аз он таърихи 1320 ба даст меояд.

Пас, ба қавли аксари солхӯрдагони Роғи Бадахшон Мисраъ (Сафир) баъд аз фавти писараш як соли дигар дар қайди ҳаёт буда, бо ин ҳисоб эшон дар соли 1322 х.қ дар зодгоҳаш деҳкадаи зебои Фариштаҷои Роғ чашм аз дунё пӯшида ва дар ҳамон ҷо мадфун гардидааст.

Хулоса, Мавлоно Мисраъ яке аз беҳтарин шоирони Бадахшон ба шумор рафта, шоистаи он аст, ки то ному осораш зинда нигоҳ дошта шавад ва бар манфиати фарҳанги форси тоҷикӣ ҳаталимкон омӯхта шавад.

Адабиёт

1. Холмуҳаммади Хаста. Ёде аз рафтагон. – Кобул, 1344 х. 112-117саҳ.
2. Куллиёти девони Мисраъ-Сафир. Мурадтиб К. Ғабро. Кобул- 1385. –С. 549
3. И. Икромов. Шоирони Роғи охирҳои асри XIX ва ибтидои асри XX. Душанбе-2010. С. 142
4. И. Икромов. Ганҷҳои нухуфта. - Душанбе, 2006. С.103
5. А.Абибов. Аз таърихи адабиёти тоҷик дар Бадахшон. –Душанбе, 1984. - С.194
6. Қ. Наимов. Мучрим ва доираи адабии Роғ дар охирҳои асри XIX ва ибтидои асри XX. – Душанбе, 2013. –С.198
7. Ҳофиз Шерозӣ. Ғазалиёт. Тартибдиҳанда Ҷ.Шанбезода.-Душанбе: Ирфон, 1976.-с.

KURBONOVA P.

НЕКОТОРЫЕ РАЗМЫШЛЕНИЯ О ЗНАЧЕНИИ ЛИТЕРАТУРНОЙ НАСЛЕДИИ МАВЛАНА МИСРА

Статья посвящена жизни и творчеству одного из малоизученных поэтов литературного круга Рага в Афганском Бадахшане конца XIX начало XX вв. Мавлана Мисра . Автор упоминая о диване стихов поэта, утверждает, что он состоял из 5390 бейтов. Содержание стихов составляют передовые этические идеи, жалобы на судьбу, изображение природы, чистая любовь, воспитание и другие человеческие качества. Изучение творчества Мавлоно Мисра имеет большое значение для определения литературного круга Рага. Исследование автором статьи даты рождения и даты смерти поэта можно считать началом исследования о жизни и творчестве поэта.

Ключевые слова: Раг, Афганистан, Бадахшан, Мавлоно Мисра, произведение, этические и эстетические, патриотизм, изображение природы, подражание, Хафиз, место рождения.

KURBONOVA P.

SOME THOUGHTS ABOUT LITERARY HERITAGE OF MAVLANA MIRA

The article is devoted to one of the unknown poets of Afghanistan's Rag. He lived it the end of XIX and beginning of XX century. His divan consists of 5390 beits. The article could be considered the beginning of the research of his works

Keywords: Rag, Afghanistan, Badakhshan, Mavlon Mira, proizvedenie, ethical and aesthetic, patriotism, the image of nature, imitation, Hafiz, place of birth.